॥ श्रीः ॥

चौखम्बा सुरभारती ग्रन्थमाला
१९०

महावैयाकरण-श्रीनागेशभट्टप्रणीता

वैयाकरणसिद्धान्त-
परमलघुमञ्जूषा

'किरणावली'-संस्कृतव्याख्योपेत-हिन्द्यनुवादसहिता

व्याख्याकारः
आचार्य लोकमणिदाहाल

चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन
वाराणसी

THE
CHAUKHAMBA SURBHARATI GRANTHAMALA
190

VAIYĀKARAṆA-SIDDHĀNTA

PARAMALAGHUMAÑJŪṢA

OF

ŚRĪ NĀGEŚA BHAṬṬA

Edited with
'Kiranavali' Sanskrit Commentary and
Hindi Translation

By
Āchārya Lokmani Dāhāl

CHAUKHAMBA SURBHARATI PRAKASHAN
VARANASI

विषयानुक्रमः

		पृष्ठाङ्कः
१.	शक्तिनिरूपणम्	१
२.	लक्षणानिरूपणम्	५८
३.	व्यञ्जनानिरूपणम्	७७
४.	स्फोटनिरूपणम्	८३
५.	आकाङ्क्षाविचारः	१०६
६.	योग्यताविचारः	११२
७.	आसत्तिविचारः	११५
८.	तात्पर्यविचारः	११७
९.	धात्वर्थनिरूपणम्	१२०
१०.	निपातार्थनिर्णयः	१६८
११.	दशलकारादेशार्थनिर्णयः	२०६
१२.	कारकनिरूपणम्	२५२
१३.	नामार्थविचारः	२९१
१४.	समासादिवृत्त्यर्थविचारः	३०५

॥ श्रीः ॥

महावैयाकरण-श्रीमन्नागेशभट्टप्रणीता

परमलघुमञ्जूषा

आचार्यलोकमणिदाहालप्रणीत-
'किरणावली'-संस्कृत-हिन्दीव्याख्योपेता

---

(१) अथ शक्तिनिरूपणम्

मङ्गलाचरणम्

(१) शिवं नत्वा हि नागेशेनानिन्द्या परमा लघुः ।
वैयाकरणसिद्धान्तमञ्जूषैषा विरच्यते ॥ १ ॥

* किरणावली *

ध्यात्वा परं महान्तं लोकमणिरितीह पर्शुरामसुतः ।
नागेशभट्टविहितां व्याख्यातीह परमलघुमञ्जूषाम् ॥

व्याख्या—शिवमित्यादि । अथ तत्रभवान् महावैयाकरणः स्वायत्तीकृतनिखिलप्रकरणः सुसमाराधितमहेशो नागेशः 'मङ्गलादीनि मङ्गलमध्यानि मङ्गलान्तानि च शास्त्राणि हि प्रथन्ते वीरपुरुषाणि च भवन्ति आयुष्मत्पुरुषाणि चाध्येतारश्च सिद्धार्था यथा स्युः' इति शिष्टोक्तिमनुसृत्य प्रारिप्सितग्रन्थनिष्प्रत्यूहपरिसमाप्तिकामनया ग्रन्थारम्भे कृतमभीष्टदेवताप्रणामात्मकं मङ्गलं शिष्यशिक्षायै निबध्नन् 'ज्ञातार्थं ज्ञातसम्बन्धं श्रोतुं श्रोता प्रवर्तते । शास्त्रादौ तेन वक्तव्यः सम्बन्धः सप्रयोजनः' ॥ इति शिष्टवचनमनुसृत्य प्रेक्षावतां प्रवृत्तये प्रवृत्तिप्रयोजकज्ञानजनकज्ञानविषयत्वरूपं विषयप्रयोजनसम्बन्धाधिकार्यात्मकमनुबन्धचतुष्टयञ्च निरूपयति—**शिवमित्यादिना** । नागेशेन शिवं नत्वा एषा अनिन्द्या परमा लघुः वैयाकरणसिद्धान्तमञ्जूषा विरच्यत इत्यन्वयः । **नागेशेन** नागेशभट्टाख्येन शिवभट्टसुतेन सतीदेवीगर्भजेन विदुषा—'शिवभट्टसुतो धीमान् सतीदेव्यास्तु गर्भजः' इत्यन्यत्र कथनात् । मयेति शेषः । न च 'आत्म नाम गुरोर्नाम नामातिकृपणस्य च । श्रेयस्कामो न गृह्णीयाज्ज्येष्ठापत्यकलत्रयोः' ॥ इति शिष्टशासनान्नागेशेनेति स्वनामग्रहणं प्रत्यवायजनकन्तच्च मङ्गले न युक्तमिति वाच्यं ग्रहधातोस्तत्रोच्चारणार्थपरकत्वाल्लेखने निषेधाभावात् निषेधस्य वैखरीमात्रविषयत्वाद्वा प्रतिज्ञादौ स्वनामसङ्कीर्तने दोषाभावस्य शास्त्रान्तरेऽपि दर्शनाच्च न तस्य वैखरीविषयत्वेऽपि 'रामो द्विर्नाभिभाषते' इत्यादावापत्तिः । अस्मदर्थनामार्थयोरभेदसम्बन्धेन